

præ se ferre sensum: Ego quidem Dominus à primo incipiens dñe, n̄ quam deſiſ mea benignitas iudicia uobis ludeſ impendere, innumerabilibus uos benefiçjs afficere, non ſolum dum ad uos ab initio prophetas mittit, ſed etiam dum meipſum uobis præfentem exhibeo, tum in monitis ac do- cumentis, rationalibus p̄ceptis, tum in ſignis & portentis, & alijs mira culorum generibus, tum etiā in lanationibus & medelis. Vos ergo qui tan ta beneficentia digni habitis, date mercedem meam, aut renuite: ſic quidem ab illis, ut par est, fructus pietatis, & iudicia fidei erga ſeipſum poftu lans. At illi (utin ea quam proximè anta hanc poſtumus prophetia, dictum eſt) pro eo ut me diligenter, detrahebant mihi: & propofuerunt aduerſum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea: & quam tridginta argenteos conſtituerunt, tanquam eum qui tantū uenderetur, aſtimauerunt. Sed quoniam uniuersiſq; opus quale ſit, ſignis probabit, merito imperat ut mit tantur in fornam, illud adiungit. Quemadmodum probatus ſum pro il lis. Fornacem uero hoc loco ipſam domū Domini nominare uideatur. Nam cum Dominus dixerit, ut eſt apud Septuaginta, Dimeſt in fornam: tū adiungit. Et proiect eos in domo Domini in fornam: Ut uero eſt apud Aquilam, quam Dominus dixerit, Proiect illud, ipſum uidelicer argenteum, ad ſigillum: tum adiungit. Et proiect illud in domo Domini ad ſigillum. At uero, ex Symmachī editione, quam Dominus dixerit, Proiect illud in fornam: tum adiungit uerba illa, Et proiect illud in domo Domini in fornam. Nam igitur hoc runc forſitan completu eſt, cum ludas qui Domini prodidit, uidens quod Dominus condemnatus eſt, poniſtēta ductus, retulat gentiſ principibus ſacerdotiū, & senioribus, dicens: Peccauit tradens ſanguinem innocentem. At illi dixerunt ei, Quid ad nos tu uideris. & proiectis at gentiſ in tēplo, receſſit: & abiens, laqueo le ſuſpendit. Principes aut ſacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonem, quia pre ciū ſanguinis eſt. Conſilio aſt in iuto, emerit ex illis a grū ſigilli in ſepul tuā peregrinorū. Quapropter uocatus eſt ager, Ager languiſ, uſq; in preſentem diem. Tunc impletu eſt quod dicitur eſt per Hieremiam prophetam dicenti. Et accepertunt tridginta argenteos pre ciū appreciat, quem appre ciū uerunt a filiis Iſrael: & dederunt eos in agrum ſigilli, ſicut conſtituit mihi Domini. Vbi diligenter conſiderabis, quū hæc non habeant apud Hieremiam prophetam, num arbitrii oporteat ea per quandā malitiam ex illo ſublata eſt: an uero libriſ errati fuſſe, qui negligentia in errore incident, & pro Zacharia.

Hieremias in posuit Hieremiam: utpote quin ita ſcripto opus fuerit. Tunc coptum eſt Matheo po quod dicitur eſt per Zachariam prophetam. Pro eo aut quod perpera con nitur pro 24 versuſ eſt. Et miſerunt eos in domo Domini in fornam: dictum eſt illud, charia. Et dedi eos in agrum ſigilli. Plane enim in ipſa prophetia in templo Domini proiectum fuſſe argenteum dicitur, & ab Euangelio itidem in templo: Proiectis enim, inquit, ludas argenteis in templo, receſſit. Et fane ex quum eſt ex illis argenteis templum fuſſe profanatum, & compleatum fuſſe illud. Ecce relinquitur uobis domus ueraſta deferta. Porro autem etiam illud con templare, num fornam dicta sit domus Domini, propterea quod in templo Dei quāli in fornam conſularis, animos ex diuinorum ſermonum calore templum atque igne transformari contingit, aut altoqui non pueros dum, tanquam fornam, in fornam igne explorantur, redargui. Idcirco Aquila dum ita conseruit, Et proiect argētum in domo Domini ad ſigillum plane nos docet, quem admodum diuinum uerbum in ſigilli habitet in domo Domini, & eos rum qui illuc accedunt animas informet ac renouet. Veruntamen quum pre ciū appreciat in illa domo proiectum, eam ipſam profana reddiderit, merito

merito ſtatim adiungit: Et abieci uirgam alteram, qua dicitur funiculus, ad diſi pandum teſtamentum inter ludam et Iſrael. Ex illo enim illa gentis mul titudo abiecta eſt procul ab antiqua Dei tutela, qua prius illos coſeruerat. Alteram autem uirgam puto pro uniuersa ſimil Iudaica gente hoc in loco accipio portere. Qua de cauſa illam etiam funiculum uocat, dicens: unā uocaui pulchritudinem, & alteram uocaui funiculum. Tum de altera euidentia diuī ſtillud: Et abieci uirgam alteram, qua dicitur funiculus, ad diſi pandum teſtamentum inter ludam et Iſrael. Si quidem hi erant & funiculus, uirgis quarū alteram No am alteram Hobelini u cat zachi as cap. II.

Tres ordines
ne prefici
apud uete
res

enim anima eorum rugerunt super me. Simile quiddam fertur etiam apud Hieremiam, quod ex persona Domini profertur his uerbis: Dereliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectionem animam meam in manus inimicorum eius facta est hereditas mihi mea ut leo in sylva, dedit super me uocem suam natusque spelunca hyena: hereditas mea misericordia has igitur ob res meritorum deinceps adiungit: Et dixi, Non pacem uos: quod moritur, morietur, & quod deficit: deficiat: & quare aliqua sunt deuorent unusquisque carnes proximi sui. Post quae subiicit: Et cetera uirgam meam pulchram, & abiiciam eam. Pro quo Aquila: Et accepit, inquit, uirgam meam docorem, & excidit illam, Mosacan uidelicet adorationem. Ergo prima quidem uirga initio sermonis, prima uero qua frangatur & abiiciatur, fore dicitur. Quum autem precium eius qui restitutus est, & pro eo argentum proditor erogatum, projectum est in domum Domini tanquam in fornace: tum uero etiam ea quae ad alteram uirgam, hoc est que ad uniuersam gentem pertinet, quid latra sit mali, prophetice declaratur in illis verbis: Et abiici uirgam alteram, funiculum ad dissipandum testem tum inter ludum & Israel. Et quoniam illorum refectionem his uerbis plane oraculum indicavit, merito deinceps non amplius illos utim propter haec in tellectueros affirmat, sed Canango, sic dicens. Et cognoscet Chanangi uerae qua custodiuntur mihi. Verbum Domini est. Ceterum qui tandem alij fuerint hi Chanangi quam nos ipsi: quia prius alieni eramus, & qui ex uniuersis olim profanis atque impensis gentibus, uera Christo custoditi sumus: qui etiam beneficio ioli sumus immutati, & ipsa uaticinia prophetarum intelligentes, cognitione ueram uerbi Domini acceptimus: lidem non quoniam Chanangi, nouimus atque intelleximus ea quae dicuntur. Non nouerunt autem, neque intellexerunt, qui nomine Israel gloriantur, & qui semen Abrahae iactare consueverunt.

Item de iudea nominatio. Demonstratio V.

Hierem. 17. Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, exaratum super per latitudinem cordis eius, & in cornibus altarium uestrorum. Quia recordari fuerint filii eorum ararum luarum & lucorum suorum in ligno denso, & in collibus excelsis, robur tuum omnes thesauros tuos in direptione dabo, & excelsa tua in peccato in omnibus finibus tuis. Et priuaberis, & humiliabis te ab hereditate quae dedi tibi. Et transferant te ad inimicos tuos in terram, quam non nouisti: quoniam ignis accensus es in furore meo: utque in seculum ardabis. Tamecum hec non apud Septuaginta, attamen in Hebreo textu atque in reliquo interpres editionibus, item in exquisitionibus quoque ipsorum Septuaginta exemplaribus cum appositione stellarum, necessario ea apposuit, tanquam, ea quae nominari ipsum proditorem ludum significant: & peccatum quod ab illo commissum est, fieri non posse ut unquam aboleatur. Hoc enim mihi uidetur significare illud, Peccatum Iuda scriptum stylo ferreo in ungue adamantino. Poterit item referri ad uniuersum Iudaeam gentem, quibus deinceps ipso ordine post ipsorum Icelus indelebilis, extremam quae ipsos punitura est permisit interminata: quae non est nisi singulariter ad uerbum interpretandi tempus. Sed quando tam multa hac tenus de eo qui Saluatorem ac Dominum nostrum erat proditurus, alijque quilibet insidias facturi erat, diuinus predicta exposuitis: tempus iam fuerit quae sub ipsam eiudem passionem euenterunt fuerunt, ut item diuinus per prophetas denunciata sint, intueri.

De solis defectu, qui in ipsa Saluatoris nostri passione accidit: & de extremo Iudaice gentis interitu. Demonstratio VI. Cap. II.

Amos. 9. Iurat Dominus in superbiam Iacob, si oblitus setetur in uictoria omnia opera uestra: & super his non turbabitur terra, & lugebit omnis qui habitat in

iat in ea: & ascendet quasi fluvius consumatio, & descendet quasi fluvius Aegypti. Et erit in die illa, dicit Dominus, occidetur sol in meridie, & obtenebrabitur super terram in die lux. Et conuertam solemnia uestra in luctum, & omnia cantica uestra in lamentum. Et inducam super omnem lumbum faciem, & super omne caput caluitiem: & ponam eum tanquam luctum dilecti: & qui cum eo fuerint, tanquam diem doloris. Ecce dies ueniunt, Dicit Dominus, & mittam famem in terram: non famem panis, nec sitiū aqua, ^{fames audita} sed famem audiendi uerbum Domini, & commouebitur aqua ^{di uerbum} a mari usque ad mare, & ab aquiloni usque ad orientem circumibunt querentes uerbum Domini, & non inuenient. Contumeliam & superbiam & insolentiam aduersus Saluatorem nostrum, quam in illum excitarunt Iudei, haec propheta predictus, iurare Domini contra superbiam Iacob, non futuram esse obliuionem eorum que contra ipsum aucti sunt, dignaque lucru mala passuram esse ipsorum terram, nam cum habitatoribus, nec ultra, sicut prius, ubi breuiter emendati fuerint, esse iterum restituendos, sed in confirmationem que ad ipsos spectant, esse ventura. Si quidem ascendet, inquit, ut fluvius consummatio ipso ruminis utique itam quae illos non alias quam Romanis regnatis inuaerit per fluvia & censurum super eos, uel uti qui prius in sublimi uerlarerit, significans. Deinceps pol hanc, de qua dictum est, contra illos immisam a Deo iram, natus ad illos spectantia negotia, persequitur. Ut fluvius, inquit, Aegyptus descendat. Quibus uerbis significari arbitror, que olim sublimia & apud Deum uenerabili fuerint, & que quasi in sublimi positae Iudaice gentes prælationes, ea similia & fluentis, & rebus nationum fide caritatem, fluij instar laborantibus, esse constituta, ac de sublimiori in inferius esse præcipitanda. Deinde post hæc ipsa que dicta sunt, ipso ordine ex que sub ipsum salutis passionis tempus euenterint aperiens. In illo, inquit, die dicit Dominus, occidetur sol in meridie, & obtenebrabitur super terram in die lux. Quia sanè eidem exitum fortissimum tunc, quum Saluatorem in altum sublatum, ut est apud Euangelium, a sexta hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram usque ad horam nonam, & circa horam nonam exclamauit Iesus uoce magna, dicens: Eli, Eli, lama sabachthani, quia quum in hunc modum suum finem contigerit, deinceps adiungit: Et conuertam solemnia uestra in luctum, & omnia cantica uestra in lamentum & inducam super omnem lumbum faciem, & super omne caput caluitiem. & ponam eum sicut lucifer dilecti, & eos qui cum ipso fuerint, ut diem doloris: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & mittam famem super terram: non famem panis, nec sitiū aqua, sed famem audiendi uerbum Domini, & que sequuntur. Quia quidem omnia propter superbiam ipsorum, qua aduersus Christum uisi sunt: diuinus predicta, euidentem oraculi exitum ostenderunt post ipsorum aduersus Saluatorem nostrum iudicidas. Non ergo ante illud tempus, sed ex illo tempore in huc usque diem solemnia illorum in luctum conuertit Deus, & cantica in lamentum: quippe qui illos celeberrima ciuitate priuauerit, & uenerabile illud sanctunum quod in illa erat, Tito ac Vespasiano apud Romanos imperantibus, euenterit usque adeo, ut non amplius uenire & celebrare in ea legitima solemnia, & legitimos conuentus possint. Ceterum, quid opus est dicere, quem admodum fames audiendi uerbum Domini, omnes illos inuaerit? propterea quod procul à seipso Dei uerbum exegerint, quum illud uno animo negaverunt, & ab eodem negati sunt.

Item de solis defectu, & de tempore Saluatoris passionis. Demonstratio VII.

Eraduenerit Dominus Deus meus, & omnes sancti cum eo. In die illa non ^{Zach. 14:} erit lux: & frigus, & gelu erit in uno die. & dies ille notus Domino, & neque ["] dies, neque nox, ad uesperam erit lux, & in die illo egredietur aqua viva de ["] Qq. 2 Hierusalem

Hierusalem, dimidium eius in mare primum, & dimidium eius in mare ex tremum, in aestate & in uere erit sic. Et erit Dominus in regem super universam terram, in die illa erit Dominus unus & nomen eius unum, ambiens omnem terram & solitudinem. Haec quoque in aduentu Salvatoris nos in complete sunt, cum aduenit, sive cum suis sanctis apostolis, sive cum suis sanctis diuinis videlicet quibusdam potestatibus & incorporeis spiritibus, nec non que ad illum acceperint angeli, & illi ministraverint. Porro autem dicit illo (sic autem sacræ literæ confueuerunt omne tempus uocare, quo ille inter homines ueratus est) una cum alijs predicationibus etiam quod nunc tractatur, oraculum complenum est, cum utique sub illius passionis tempore ab hora sexta tenebrae factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. Ex quo sic ait prophetia: In die illo non erit lux. Et rursus: Et neq; dies, neq; nox, ad uesperam erit lux, quibus uerbis perficere indicari potest illius temporis conditionem, cum Salvator nostro altius sublatio in ipsa die luce, nox ab hora sexta id quod circum terram est, obtinuit usque ad horam nonam. Postquam rursus desinenteribus tenebris, dies & lux reuersa est, post quæ rursus conuicta nox secuta est. Quia omnia sermo propheticus innuit, ubi ait: Et dies illi notus Domino, & neq; dies, neq; nox, ad uesperam erit lux: dies quidem lenon erat, propter meridianas tenebras, sed nec item nox, propter ipsius di recursum, quem indicauit significans per illa uerba, Ad uesperam exilium. Quis autem non admiretur etiam hybernam hora cōmemoracionem, quam frigus in ipsam itidem diuinavit oraculum, cum ait: Et frigus & gelu erit. Quod item fuisse in paf ipsam testimonium commendat, cum Petrus dum lesum sequitur, accenso igne in atrio Caipha, una cum alijs calefaciebat se. Proinde loantes.

Ioan. 18. frigoris quoque mentione apertissime facit, dicens: Stabant ferui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Et ad uerbum quidem hujusmodi finem configerunt, quæ sic prædicta sunt, ad sensum uero, quæ ludus saluatoris lumen illuxisset, ipsiisque potius tenebras quam lumen amplexi essent, hoc quod ab ipsis electi, astimpti, est: uniuersam ipsorum nationem inuasit. Cum enim ipsis recelsissent a luce, & eos obscura nox occupasset, obscuratio ipsorum mentibus, eo quod illuminatio Euagelica radios suos in corda ipsorum non immitteret, quinetat refrigerauit ipsorum erga Deum charitate, talium rerum signa merito expressa sunt, & in tali salutari aduentu Dei completa sunt ea, quæ ad hoc oracula pertinent, dñi aqua uiuens erumpit ex Hierusalem, & in omnes gētes progradientur secundus & uite apportator Euangelica doctrina sermo: qui cu[m] profectus sit de ludea, & de ipsa Hierusalem, diffinitus postea est in omnē terrā, & in omnes orbis terrarū fines. Huius uero aqua ipso quoque Salvator ac Dominus nostre meminit, dñi loquitur cum muliere Samaritana. Si scires, inquit, quis es qui peti, à te bibere, tu peties ab eo, & dedicas tibi aquā uiuā. Quanta autem ad eos, qui uiuā rationale, & aquam gustauerint, uentura sit utilitas, declarat deinceps, dum docet quem admodum qui eam aquam biberint, & multos illos qui anteā ipsis imperabant, malignos dēmonas abnegauerint, iū unum sui ipsorum & dominum & regem confitebuntur: item quod is Dominus, qui ab aliis Hebreis antea nōsciebatur, rex fieri omnium earum nationū, quæ ex uniuersa terra in ipsius fidem uenerint, & nomen eius unum erit ambiens uniuersam terram & solitudinem. Quod quidem ipsum ubi quis uiderit, qui fieri possit ut non admittatur, etenim à Christi uocabulo, Christus porro ipse Dominus est, Christus nōrum nomen deductum omnem locum & ciuitatem & regionem ipsaque in desertis orisq; extremis terra habitantes nationes circuituit, fidem eo modo faciens & consentiens huiusque prophetiae uaticinio.

A' Christo fit
deles Christi
anti dicti sūt.

De ipsa

De ijs que in ipsa salutari passione facta sunt. In finem pro suscep-
tione matutina. Demonstratio VIII.

Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti: longè à salute mea P. fol. 24.
uerba delictorum meorum. Deus meus clamabo per diem ad te, & non ex audiens: & per noctem, & non ad insipientiam milii. Tu autem in sanctis ha-
bitas, Iaus Israël. In te sperauerunt, patres nostri: sperauerunt, & liberaisti eos. Ad te clamauerunt, & salutis facti sunt. In te sperauerunt, & non sunt confusi. Ego autem autem sum uermis, & non homo: opprobrium hominū, & ab-
iectio plebis. Omnes uidētes me, subfannauerūt me: locuti sunt labijs, & mo-
uerunt caput. Sperauit in Domino, eripiāt eum: salutis faciat eum, quoniam
matris meæ. In te projectus sum ex utero. De uentre matris meæ, Deus meus
est tuus dulcissimus à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui
adiuuat. Circumdederunt me uitati multi, tauri pingues obsederūt me. A-
peruerunt super me os suum, ut leo rapiens, & rugiens. Sicut aqua effu-
sionis, & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam
ceras liqueficiens, in medio uentris mei. Aruit tanquam testa virtus mea.
Et lingua mea adhuc sit gutturi meo, & in puluere mortis deduxisti me, quo-
niam circumdederunt me canes multi. Congregatio malignantium obse-
dit me. Foderunt manus meus, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa
mea. Ipsius uero considerauerunt, & inspicerunt me: diuiserūt uelutinēta mea
sibi, & super uestem meam miserunt fortem. Tu autem Domine ne procul
amōves auxilium meum. Ad susceptionem meā respice. Eripe à framea a-
nimam meam, & ex manu canis unicam meam. Salua me ex ore leonis, & à
cornibus unicornium humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus
meis. In medio ecclésie laudabo te. Qui timet Dominū, laudate eum. O,
mne semen lacis glorificate eum. Timeant eum omne semen Israël, quoniam
non sp̄uit, neq; moleste ruit depreciationem pauperis, neq; auerit faciem
suum a me: & quium clamarem ad eum, exaudiuit me. A' te laus mea in ec-
clesia magna. Vota mea reddam in conspectu timentium eum. Comedent
pauperes, & saturabunt, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum, ui-
uent corda eorum in seculum seculi. Reminiscetur & conuertetur ad Do-
minus omnes fines terræ, & adorabunt in confessu eius uniuersa fami-
lia gentium, quoniam Domini est regnum, & ipse dominatur gentibus. Co-
mederunt & adorauerunt omnes pingues terræ, in conspectu eius prolabil-
tur omnes qui descendunt in terram, & anima mea ille uiuit, & semen mei
seruieret. Annuntiabitur Domino generatio ventura, & annuntiabitur iusti-
tiam eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Illud quidē Deus De-
us meus respice in me, quare dereliquisti me: quod initio Psalmi dictum est à
Saluatore nostro, ut et apud Matthæū, ipso passionis tempore dictum est, in
hunc modum: A' sexta autem hora tenebrae factæ sunt super uniuersam ter-
ram usque ad horam nonam. Et hora nona clamauit Iesus uoce magna: Eloīm,
Eloīm, lama fabachithani. quod ex interpretatione est, Deus Deus meus,
quare dereliquisti me: accepta uero sunt Hebraica uerba ex ea, quæ nō
est in manibus, prophetia. Siquidem uel ipsiē syllabis illud ipsum, Eli, Eli,
lama fabachithani, initio Psalmi continetur, quod Aquila in hunc modū in-
terpretatus est: Fortis meus, fortis meus, quare dereliquisti me: porro quod
hec eandem cum ijs que passionis tempore à Saluatore nostro dicta sunt,
habeant uim, nemo utique negauerit. Tempus igitur iam nunc fuerit, Psalmū
ipsū absq; controversia ad alium nullum referre, quād ad illum: quando-
quidem illi uni, & nulli præterea alijs, quæ in eo continentur, conuenient.

Qq 3 Planissime

614 DE DEMONSTRATIONE EVANGELICA

Planisimē legitur in illo cum illa completa esse constat, qua in hoc Psalmo leguntur, tunc uero etiam illud quod ita dicitur: Diuferunt uelutim mea libet & luper uestem meam miserunt fortē. Traiectōnē uero clavorum, qui illius manib⁹ ac pedibus in cruce affixi sunt, euidentissimē indicat, dum ait: Foderunt manus meas, & pedes meos; diuinauerūt omnia olla mea. Sic etiam reliqua una illi, nec alij cuiquam praterea conuenient, quemadmodū progressi longius oratio demōstrabit, aut certe quo quis suo arbitriu quāuis aliam proferat personam aut regis aut prophete, aut alicuius eorum, qui quondam apud Iudeos Dei amici & familiare extiterint, ostendatq; ipso sit, ea quā ita descripta sunt, huc cōuenire. Sed enim cui unquam eorū quos in utero mater gestauerit, tantum uirtutis, tantumq; uirium adscit, ut cōstanti cogitatione animo q; imperturbato, & mente sobria & erēcta, Dei cognitionē accepterit, & omnē suam spē in Deo collocauerit: usq; adeo ut potu erit dicere: Quoniam tu es qui extraexistis me de uentre matris meæ, spes mea ab uberbib⁹ matris meæ, in te projectus sum ex utero, de uentre matris meæ, Deus meus es tu. Quis porro unq; ubi ipse tantæ cura Deo fuerit, post op̄brum hominū, & abiectio populi factus est? quibus autē cūlūfodi uitulis, aut tauris intelligendū est hunc fusile circundatū: & quid tandem huic pulchre colo ipsi accedit, ut quasi aqua effusus sit: & quomodo eiūdē oīa dispersa sunt ligati hec? & qua ratione in puluorem mortis deductus est? & simul q; in talē puluere nūmīlio est deductus, adhuc & talia loquitur, & uiuit, & uocatē se p̄fāstas: & qui nā quā de Chri alij canes illum circumdegerunt prater eos, quos dixit & tauros & uirulos fit accipien quod uero confitū malignantium non solum manus, sed etiā pedes huic da. de quo sermo est: foderunt qui etiā postquam eundem euenerūt, partē quā deum uestimentorū ipsius diuferere, partē uero iactis fortibus arriperunt: & quā nam framea illa, quis canis? quis leo? qui item illi dicitur unicōnes eum, de quo sermo est, oblidētes? & qua fiducia post tantam cōtra id genū luctam, ac postq; in puluorem mortis deductus est pollicēt: le nomē patris sui narraturū non omnib⁹, sed solis suis fratrib⁹ & qui tandem hi fratres, quā uero ecclēsia hēc, de qua is qui talis pertulit, ita loquit: In medio ecclēsiae laudabo te: quibus etiam illud adiungit: q; utiq; nō una ludica gens, sed omnes fines terrę reminiscuntur, & conuentur ad Dominum, & adorabit in conspectu eius omnes familia gentium. Ceterū tu quoq; ubi per te ipsum singula eiūdē Psalmi uerba exploraueris facile intelliges, utru ea quē in ipso continentur ad uulgārē quēmpiam referri possint. Quod cū feceris, certe nō inuenies cui tandem illa conuenient, prater unum Saluatorē nostū, qui omnīū & fidelissimē & uerissimē huic Psalmi uoces in suam perfōnam assūplūt, quemadmodū Euangelistæ testificati sunt. Matthæus quidē illis uerbis quā ante retulimus, Marcus autem q; quibus etiam ille, utpote qui in hunc modum narret: Et facta hora sexta, tenebra facta sunt super totam terram usq; ad horam nonam. Et hora nona exclamauit Iesus uoce magna, dicens: Eli! Eli! lama sabachthani: quod est ex interpretatione, Deus Deus meus, ad quid dereliquisti me? Et quidā ex audiētibus dicebant, Helian uocat. Age! igitur posthac ipso ordine uideamus, qua ratione ea quā in hoc Psalmo continentur, ad illum referenda sint. Ac primum in scriptio ē ipsam tractemus, quā talis est. In finem, uel quemadmodū Aquila edidit. Victor autori, uel etiam, ut Symmachus, Ad uictorianū pro suscepione. Hæc lamen nobis uenient in mentem, propterē quod salutaris illa p̄fāstis, ut scripta Euangelistarū demonstrant, perfecta est circiter horam nonam, factis iam tenebris, ab hora sexta usq; ad horam nonam, qua sane hora etiam uocem magnam emisit, & ea quā paulo antē recitauim⁹, proculū: ut plane si confidentium, illius passionem ad uesperam nocte aduentante fuisse. As reditus

Matth. 27.

LIBER DECIMVS.

615
reditus eiūdē à mortuis, que fuit suscepio patris illum suscipientis, & ad scriptum ex regionibus mortis attrahentis, atq; assumentis, circa auroram fūit, quemadmodū rursus Euangelistā testimoniō confirmatur. Siquidē Luca hac ait: Vna autem sabbatorum ualde diluculo uenerunt ad monumentū, inuenientes quā parauerant aromata, mulieres uidelicet, & nonnulli cum eis. Inuenient autem lapidem reuolutum à monumento, & ingressæ non inuenient corpus, propterea quād iam tum Saluator nolter à morte erat excitatus. Hoc uero ipsum Marcus quoq; ostendit, sic dicens: Et ualde manū a fabbathorum uenient ad monumentum orta iam sole, & dicebant ad se inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumentū? erat quippe magnus ualde, & uenient, & inuenient illum reuolutum. Erat autē iam tum excitatus. Habes apud loānē quoq; diem testimoniū hoc modo. Vna autem sabbatorum uenit Maria Magdalane mane ad monumentū, cū adhuc tenebre essent. & uidet lapidē sublatū à monumento. Matthæus quoq; tamē sacerdotē fabbathorum, dixit, attamē adiungit: Ea quā illucēcit in unam sabbatorū, uenit Maria Magdalene, & alia Maria uidere sepulchrū & ecce terrāmotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendens de celo accedit, & reuoluit lapidem ab ostio monumenti. Hæc addidi necellari, ut ostenderem quā nā sit ea quā in Psalmo p̄dicitur suscepio matutina. Nam cum significet ea quā ad passionem Salvatoris nostri pertinent, nec in passionē deserit ea quā ad ipsum spectat dispensatio, passionis uero finis ipsa fuerit à morte ad uitam restituīt, & matutina suscepio: mētō oraculum huic fini admirabilē ipsam dedicat scripturā, non secus ac si omne huicmodū argumentum, & earum uexationum quē finem ipsum, reditum utiq; de morte ad uitam antecellerunt, & susceptionis matutina causa inductum sit. Vbi ergo Salvator ac Dominus illud dixit, Deus Deus meus relipe in me, quare dereliquisti me? ac deinceps illud addit: Ego autē sum uermis, & non homo, opproprium hominum, & abiectio populi, necon ilū subiecit: Circumderunt me uituli multū, tauri pinguis oblederunt me. & euidenter suā mortem denunciata ex illō. In puluorem mortis deduxisti me, quoniam circumdegerunt me canes multi, congregatio malignantium oblederūt me. Foderunt manus meas, & pedes meos. Praterea ubi etiā ea quē sub ipsam passionē libi euenerunt, significauit illis uerbis: Diuferunt uelutim mea libi, & super uestem meam miserunt fortē. Hæc atq; his simili ubi p̄dixit, non intra hæc stetit, sed adiungit: Qui timetis Dominū, luate eum quoniam non spreuit neq; moleste tulit deprecationē pauperis, neq; auerū faciem suam a me: et cum clamarem ad eum exaudiuit me. Qua autem ratione dices te exaudītū? si non consecutus eset que optauerat, queq; superius deprecatus fuerat, cum dixit illud: In puluorem mortis deduxisti me, eripe à framea animam meam, & de manu canis unicam meā. hæc enim cum orasset, ac se ex his eripi & liberari precatus fuisset, cum ea ipsa consecutus quā orauerat adiungit: Non spreuit, neq; moleste tulit deprecationē pauperis, neq; auerū faciem suam a me: & cum clamarem ad eum, exaudiuit me. Vbi euidenter suū de morte ad uitam redditum significat, qui sub matutinā susceptionē exitit, quā Psalmus deinceps lōgius progresus indicavit, ubi dixit: Tu autem Domine ne amoucas longius auxiliū meū, ad susceptionē meā respice. Sed quā tandem aliam susceptionē nisi eam quam in scriptio Psalmi significauit: Ceterū hæc quidē dicta sint à nobis in ipsam Psalmi inscriptionem. In illo autē, Eli! Eli! lama sabachthani, quod cum à Salvatore nostro ipsi Hebraicis nominibus dictum sit sub ipsam passionis tempus, in Psalmi initio positum est, uide quādū ne qua in profundior cōtemplatio apud Hebræos. Nam Eloim Deus nominatur,

Qq 4 & hoc

& hoc per totam propemodum scripturam inuenies, quād uel propriētē apud LXX. etiam nunc Hebraica uoce nominatur, apud ipsos tamen Hebreos aliae nonnullae feruntur appellations, ad diuinam natūram significādam, ut illud, Saddai, ut illud la, ut illud El, aliaq; ut his similia. Ergo Psalmus qui nunc in manib; est, illud Eli Eli lama fabachthani, initio habet, quo etiam Salvator noster uſus est, non autem illud Eloim Proinde de Aquila cum diueritate Dei appellationis, quæ ex ipso Eloim significatur, apud Hebreos uidifit, illud de quo nunc agimus, in illo Eli Eli, non ita madmodum reliqui cum conuerteret, enunciandum putauit: fed, Fortis meus, fortis meus, quare dereliquisti me; quod quidem si exquisitus eloqui uolueris, dices Robur meum robur meū. Quare ex huius interpretatione, Agnus Dei qui est noster Salvator, dum illud, Eli Eli, dicit ad patrem; illud dicit, Fortis meus, fortis meus, quare dereliquisti me; et forsitan quod ipsum dereliquerit fortis suis, idcirco crucifixus est, ut ait Apostolus. Etenim crucifixus est infirmata te, et uiuit ex virtute Dei; qui quidem nunquam cruci effecit affixus, nisi fons suus ipsum dereliquerit. Et sane inspice tu, quā bene conuererit agnus Dei, qui ut ovis ad occidentum sit datus, & uerbi agnus coram tendente obmutuerit, suas tires ad ipsum Deum referre, & minime proprium se habere arbitrii, nisi unum patrem. Proinde etiam fortem suum, ipsum patrem uocat. Sancte quemadmodum uel in decimo septimo Psalmo robur suū, & firmamentū, & refugium eūdem nominat, dum dicit, Diligam te Domine robur meū. Dominus firmamentum meū, & refugium meū, & liberator meū. Deus meus, adiutor meus, & sperabo in eum. Protector meus, & cornu salutis meū, & scepter meū. Dereliquit ergo illum fortis suus, & uoluntatis uigil ad mortem, & mortē crucis descendere, & pro universo mundo preciū quo anima redimerentur exhiberi: & uite conū qui in fidem eius uenissent, expiationē fieri. Ille uero protinus diuinū ac paternū intelligens cognoscensq; si quis unquam alius, cauſas propter quas a patre esſet relinqueret, multo enī amplius seipsum demisit, mortemq; pro nobis ingenti alacritate subiit, factusq; est is qui erat, & sanctissimus et benedictus, pro nobis exercitatio: et q; peccatum non nouit, peccatum, ut nos efficiamur iustiū Dei in ipso. Ad hāc ubi peccata nostra deterſit, tum cruci affixus est, quod quidē nos pati oportebat. & pro redimētis animis nostris ipse factus est preciūspadēo ut nō immerito illud prophetā possimus dicerē: Ipse peccata nostra ferit, & pro nobis est in dolore. Et ipse uulneratus est propter peccata nostra, & elongatus propter iniūcias nostras, ut liuore eius nos sanaremur. Etenim tradidit illa peccatis nostris. Quocirca tanquam traditus a patre, & languidus factus, & tanquam is qui peccata nostra afflumperit, ut ouis ad cādem est ductus. His cōcordat etiam Apostolus, dum ita ait: Qui proprio filio nō Christus in eō pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illū. Ceterū excitas nos ad inquigone quā rendā causam cur ipsum pater defuerit, ait: Quare me dereliquisti? Causa patre defērō, hoc fuit, omnis humani generis redemptio ac liberatio, quā praeceps. Sō illo sanguine facta est, à priore illa intolerabiliter feruita, qua sub uitium effugientibus dominis, impunis utiq; dāmonib; & malignis principibus ac sp̄ritib; p̄ emebantur. Et alia iſe ratione defuerit illū pater, ut illud scilicet oīlē defuerit, affectionem pro hominib; ipsius quoq; Christi uisitare. Quapropter cum illus anime uis ac potestatem nemo haberet, uolens ipse pro hominib; illam posuita ī ſanctū quemadmodum docet ipse dum ait: Nemo tollerat animā meā ī in poteſtātē habeo ponendi eam, & potestatē habeo rufus sumēdiā. Iis qui eā dicta sunt, deinceps adiungit: Longē ā ſalute mea uerba deliātorū meorū. Pro quo Aq; la quidē, Longē ā ſalute mea uerba frumentū meū, exposuit. Sym. nāchus autem, Reſeruerunt a ſalute mea uerba luctuum meorum.

meorum. nec non apud quintam, quā fertur, interpretationem dicitur, Lōgo ā ſalute mea uerba deprecationū mearum. Ita uides in nulla harū conuerſionum quā posterius dicitur ſunt, illud delictorum meorū haberi: quippe cū interdum libriū errantibus huiusmodi uarietates libris cōtingere soleant. Ex multorū autem interpretatione inuestigandū eſt, utrum in hiſ quipiam illam noſtra delicta ſua facientem, talia enunciatiſſe dixerit. His deinceps adiungit: Deus meus clamabo per diem, & non exaudies; & per noctū, & non ad insipientiam mihi pro quo Symmachus: Deus meus, inquit, clamabo in terdiū, & nō exaudies; & noctū, & nō eſt silentium. Ergo in hiſ patrem ſuū tanquā ſe non axaudiſſe admiratur, utpote cum nouū hoc atq; inuicatum inſipiat. Ille autem huic audientiam ad idoneum exaudiendū repuſ referua uit. Hoc uero fuit, ſuſceptionis matutina excitationisq; ā morte ad uitā tempus, quo fanē tempore ſi quando ad aliū quempā, ad ipſum quoq; ſuſte diendum fuit: in tempore accepto exaudiū te, & in die ſalutis adiui te: ecce nunc tempus acceptable, ecce nunc dies ſalutis. Dici uero poſlunt hæc alia quoq; rationē ſaluatorē noſtro, tanquam ab eo, qui conſuevit ſemper quidem & in omnibus exaudiendū à patre: nunc autem, qui etiam fidem habet atq; exaudiendum, non fecus ac ſi plāntus diceret. Nunquid fieri potest ó pater, ut ego unicus ac dilectus filius, dum ad te patrem meum clamo, & uocet oror non exaudiāt: ſiquidem hoc ipſum ille idem doceat in Evangelio Ioannis, ubi de Lazarō ſermo eſt. Nam cum dixiſſet, Tollite lapidem a monumento, ſuſtulit deinde oculos ſuos ad eolum, & dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audiuit me. Ego autem ſciebam, quod ſemper me audis. Si ſigetur ſemper illum audit, nunc quoq; non dubitans, ſed plane compertum habens ſe ellē audiendum, & tanquam fieri non poſit, ut non audiatur, exinterrogatione ait, Deus meus clamabo interdiū, & non exaudies: nobis uidelicet interrogatio notam addentibus ad uerbum Exaudies: & contrarium eius, quod interrogat, ſit ſubintelligentibus. Siquidem hoc ipſum paulo post fermone progreſſus oſtendit deinceps in Psalmo, dicens: Non ſpreuit, neq; moleſtam habuit deprecationem pauperis, neq; auerſit faciem ſuā a me: & cum clamarem ad eum, axaudiuit me. Quomodo ſigetur negatiū illud dicitur: Deus meus clamabo interdiū, & non exaudies: niſi ea ratione quā nos attulimus. Quam fanē rationē ipſum quoq; arbitror ſignificare, dum dicit, Deus meus clamabo interdiū: & non exaudies: & noctū, & non ad insipientiam mihi. Non enim ad insipientiam, inquit, a me dicitur illud Exaudies. Nouū enim ipſe qua ratione hic dicit: quippe qui fidē habeā, tenaciter propenſum ellē ad ſuſcipiendum atq; audiendum non ſolum me, ſed etiam omnes sanctos tuos. Semper enim & uſquequacq; in tuis sanctis habitas, idemq; ipſe es uniuersitatisq; Deo familiaris atq; amici hominis, qui Iſrael appellari conſuevit, laus: propter te enim ad omnem eum qui te cōplexus fit, non uulgari uenire folerat. Et in te patres nostri ſperauerūt: & cum ſperarent, ab ingruentibus in ipſos malis liberati ſunt: & ad te clamauerūt, & ſalvi facti ſunt: atq; in te ſperauerunt, & confuſi non ſunt. Si ſigetur omnes sancti hac à te impetraverunt, & clamantes exauditi ſunt, non autē confuſi: quanto magis me tuum dilectum filium clamantem, pra cunctis absque mora exaudies: Quod ſi admirantiſ cuiuspiam inſtar enuncio illud clamabo, non exaudies: non tamē ad insipientiam profertur talis à me oratio. Nouū enim ipſe quo ſenſu meas preces enuncio: non glorificabundus uideſſet, neq; factabundus. Nam cum ſim manuetus atq; humili corde humili item more, & mea māſuerūdini contentaneo, humili de me ipſo loquor. Proinde etiam meipſum uerem appellō: & quid uerme tandem eſſe poſlit